

12. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. (станом на 26 квітня 2017 р.). Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. Ст. 64.
13. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правовий захист авторських прав: стан законодавства. Право і суспільство. 2017. № 3. С. 129–134.
14. Ківалов С.В. Основні напрямки реформування адміністративного права. Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць / відп. за вип. Л.Р. Біла; МОН України, ОНЮА. Одеса: Юридична література, 2003. Вип. 19. С. 3–9.
15. Застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (ст. ст. 51–2, 164–9 КУпАП): узагальнення, підготовлене суддею Верховного Суду України М.А. Колесником, старшим консультантом управління узагальнення судової практики І.Б. Лавровською та головним консультантом управління А.І. Смолкіною. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/BFBD8AFB5E6BC531C2257B7C0042599B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/BFBD8AFB5E6BC531C2257B7C0042599B).

КАРЕЛІН В. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології,
старший лейтенант внутрішньої служби
(Академія Державної пенітенціарної
служби)

УДК 342.922

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ ЗАКОННОСТІ ТА ДИСЦИПЛІНИ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті розглядається необхідність вивчення проблем та підходів до визначення адміністративно-правового режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань. Визначено основні нормативно-правові акти, які встановлюють і визначають повноваження посадових осіб, які забезпечують організацію адміністративно-правового режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань, проаналізовано погляди вчених на його складники та правову природу.

Ключові слова: режим, правовий режим, адміністративно-правовий режим, організація виконання покарань, Державна кримінально-виконавча служба України, кримінально-виконавча система.

В статье рассматривается необходимость исследования проблем и подходов к определению административно-правового режима законности и дисциплины в сфере организации исполнения наказаний. Определены основные нормативно-правовые акты, которые устанавливают и определяют полномочия должностных лиц, обеспечивающих организацию административно-правового режима законности и дисциплины в сфере организации исполнения наказаний, проанализированы взгляды ученых на его составляющие и правовую сущность.

Ключевые слова: режим, правовой режим, административно-правовой режим, организация исполнения наказаний, Государственная уголовно-исполнительная служба Украины, уголовно-исполнительная система.

This article presents the necessity of scientific research of problems and approaches essence of administrative and legal regime legality and discipline in the field of punishments execution organization. The main laws and regulations are determined which are establishing and defining the powers of officials who ensure the organization of administrative and legal regime legality and discipline, the scientist views of their constituents and legal nature analyzed.

Key words: *regime, legal regime, administrative and legal regime, punishment execution organization, state criminal executive service of Ukraine, criminal executive system of Ukraine.*

Вступ. Вивчення проблеми адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань є одним із малодосліджених питань у загальній теорії права, науці адміністративного права, а також, безперечно, у науці кримінально-виконавчого права. Розуміння проблематики цього поняття, а також недосконалість законодавства і правозастосовної практики, необхідність узгодження їх із міжнародними стандартами, підвищення ефективності дії наявних правових норм та інститутів держави; формування позитивної правової свідомості та правомірної поведінки як персоналу, так і засуджених, все зазначене доводить своєчасність дослідження адміністративно-правового режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань.

Питанню адміністративно-правових режимів в юридичній літературі присвячено багато праць робіт, серед них розвідки В.Б. Авер'янова, В.М. Бевзенка, В.В. Белєвцевої, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменка, С.В. Лихачова, Р.С. Мельника, Т.В. Мінки, О.І. Миколенка, В.Я. Настюка, В.П. Тимощука, М.М. Тищенко, А.М. Школика, О.М. Шевчука. Однак ця проблема остаточно не вирішена. Адже зазначене питання складне та дискусійне, а також недостатньо висвітлене в науковій літературі.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження проблеми адміністративно-правового режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань.

Результати дослідження. Під час здійснення виконавчої влади відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів, за допомогою яких держава активно впливає на суспільні процеси [1, с. 20]. Як справедливо визначається в юридичній літературі, одним з основних та пріоритетних завдань України на сучасному етапі її розвитку є забезпечення дисципліни та законності в суспільних відносинах [2, с. 110], оскільки цілеспрямоване державне управління, забезпечення організованості і чіткого порядку в суспільстві спирається на принцип дотримання законності, вдосконалення чинного законодавства [3, с. 282]. У ст. 3 Конституції наголошується на тому, що держава відповідає перед людиною за власну діяльність. Незаперечна повага та дотримання законності в суспільстві загалом і закону зокрема, нетерпимість до порушень цього стану із знанням про невідворотність покарання за антигромадські в широкому смислі слова вчинки, участь усіх соціальних інституцій у зміцненні режиму законності є проявом стану дисципліни в державі. У цьому зв'язку має рацію К.О. Голікова, яка стверджує, що дисципліну можна визначити як умову ефективного функціонування суспільства і держави, стан суспільних відносин, що передбачає особливі форми зв'язків і стосунків між суб'єктами дисциплінарних відносин, які спрямовані на неухильне додержання (виконання) встановлених у державі та суспільстві загальнообов'язкових вимог [2, с. 110]. Виконання цього важливого завдання в діяльності суб'єктів дисциплінарних відносин забезпечується функціонуванням відповідного адміністративно-правового режиму. До речі, законність, державна дисципліна, поруч із верховенством права, розцінюються як зміст правового порядку як такого [3, с. 283].

Законність в адміністративному праві розуміють як правовий показник ефективності діяльності держави загалом і її органів зокрема, точне і неухильне дотримання вимог чинного законодавства усіма органами держави, громадськими організаціями, посадовими особами і громадянами [3, с. 283]. Державну дисципліну розуміють як свідоме дотримання

всіма службовцями, державними органами встановленого державного порядку діяльності, точне і неухильне виконання ними своїх обов'язків [3, с. 284]. Законність і дисципліна – це обов'язкові риси правової держави, сукупність форм і методів державного управління, що відображені в чинному законодавстві, за допомогою яких держава регулює взаємовідносини в суспільстві, а також досягається стан законослухняної поведінки об'єктів управління [4, с. 217].

В.М. Гаращук, дисертаційне дослідження якого присвячено вирішенню теоретико-правових проблем контролю та нагляду у сфері державного управління, писав, що законність та дисципліна – це правовий режим панування закону у взаємовідносинах держави, фізичних та юридичних осіб (стан законослухняної поведінки суб'єктів та об'єктів управління), який відображений у чинному законодавстві і є результатом застосування відповідних правових форм і методів державного управління [5, с. 11].

Що ж стосується сфери реалізації покарань, призначених судом, то забезпечення додержання режиму законності та дисципліни за всіма напрямками діяльності пенітенціарних органів та установ досягається, з одного боку, щоденною діяльністю адміністрації зазначених інституцій, виконанням засудженими особами вимог режиму, а з другого боку, шляхом припинення порушень нормативних приписів, усунення тих чинників, що спричиняють порушення правових норм, відновлення в повному обсязі порушених неправомірними діями будь-кого прав і законних інтересів осіб, що відбувають покарання, вживання заходів стягнення та покарання до осіб, що скоїли злочин, культивування атмосфери невідворотності настання негативних наслідків за порушення стану законності і дисципліни як представниками адміністрації установ виконання покарання, так і особами, що відбувають покарання в таких установах. Перелічені завдання успішно можуть бути виконані за допомогою таких адміністративно-процесуальних гарантій або способів забезпечення режиму законності і дисципліни в державному управлінні пенітенціарної системи, як реалізація контролю, здійснення нагляду та звернення засуджених осіб.

Державне управління в будь-якій країні неможливе без відповідних заходів щодо контролю за перебігом здійснення організаційно-управлінських відносин, отже, контроль варто визнати одним з основних чинників успішного проведення адміністративної реформи в Україні [6, с. 269]. Якщо брати до уваги семантичне значення слова «контроль», то можна погодитися з думкою В.М. Гаращука, який контролем вважає перевірку, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки з боку будь-кого; до засобів забезпечення законності В.М. Гаращук відносить: 1) контроль (загальнодержавний, внутрішньовідомчий, судовий, громадський); 2) звернення громадян; 3) прокурорський нагляд [7, с. 253]. Як справедливо зазначають Т.С. Єдинак і О.В. Павлишен, у такому розумінні категорії «контроль», окрім «перевірки» або «нагляду з метою перевірки», впливає ще один зміст цього слова – протидія чомусь небажаному [8, с. 12].

Що стосується кримінально-виконавчої системи сьогодні, то є всі підстави стверджувати, що в Україні створена та функціонує більш ніж достатня кількість державних установ для здійснення відомчого, позавідомчого контролю та прокурорського нагляду за додержанням прав людини в установах виконання покарань, а також наявна можливість широкого залучення громадськості для здійснення громадського контролю з тією ж самою метою [9]. А тому пропозицію про додаткове створення ще будь-яких установ або органів контролю в цій сфері навряд чи можна вважати доцільною та своєчасною. Водночас аналіз нормативних приписів гл. 4 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) дає підстави говорити про наявність трьох рівнів контролю, а саме: відомчого, що має здійснюватися вищими органами управління і посадовими особами ДПтС України; позавідомчого, який здійснюється іншими державними органами (ч. 1 ст. 24 КВК), за винятком органів прокуратури; громадського, реалізацію якого покладено на спостережні комісії.

Отже, важлива роль у забезпеченні прав і законних інтересів засуджених належить заходам контролю, що, як і заходи нагляду, є одним із видів юридичних гарантій охорони

прав і законних інтересів особи. Вони забезпечують безперешкодну можливість будь-якому засудженому звернутися до державних органів і громадських організацій по захист власних суб'єктивних прав і законних інтересів, а також відновити їх у повному обсязі в разі порушення. Державна пенітенціарна служба України, в яку було реорганізовано Державний департамент України з питань виконання покарання, згідно з Положенням про Державну пенітенціарну службу України від 6 квітня 2011 р., є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра юстиції України та який входить до системи органів виконавчої влади, забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (п. 1 Положення). Основними завданнями Державної кримінально-виконавчої служби України є: 1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань; 2) внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань; 3) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту; 4) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту (п. 3 Положення) [10]. Як бачимо, серед основних завдань Державної кримінально-виконавчої служби України особливо наголошується на контрольно-наглядових функціях.

У Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 р. № 2713-IV контролю і нагляду за діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України приділено цілий розділ, в якому зафіксовані основні положення щодо порядку реалізації контрольно-наглядових функцій. Так, згідно зі ст. 27 зазначеного Закону, безпосередній контроль за діяльністю органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальні органи управління. Нагляд за дотриманням законності в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України в Законі наголошується окремо: «Нагляд за дотриманням законності в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією та законами України» (ст. 29).

Якщо продовжити аналіз нормативної бази реалізації контрольних функцій у сфері виконання покарань, то варто згадати про відомчий контроль за діяльністю установ виконання покарань. У ст. 23 КВК зазначається, що за діяльністю органів і установ виконання покарань здійснюється відомчий контроль вищими органами управління і посадовими особами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

О.М. Тараненко під час дослідження проблеми забезпечення законності в діяльності митних органів доречно підкреслив, що забезпечення законності в зазначеній діяльності досягається: 1) припиненням порушень норм законів та підзаконних актів; 2) здійсненням комплексу заходів щодо ліквідації причин і умов, які їх породжують; 3) відновленням порушених прав і законних інтересів як зовнішніх учасників відповідних відносин (громадян, громадських організацій, суб'єктів господарювання тощо), так і внутрішніх (працівників відповідних органів); 4) притягненням до відповідальності осіб, винних у порушенні законності; 5) створенням атмосфери невідворотності покарання за порушення вимог законності [11, с. 8]. Вважаємо, що цю «формулу» реалізації на практиці механізму забезпечення законності, без сумніву, можна поширити й на сферу виконання кримінальних покарань в установах й органах Державної пенітенціарної системи України. Цілком очевидно, що головна відмінність між контролем відомчим і тим контролем, який реалізується з боку інших суб'єктів, полягає в тому, що органи або посадові особи цих органів, що його здійснюють, належать до штатної структури системи виконання покарань. Водночас такий контроль вирізняється тим, що він є вузько спеціалізованим, адже він здійснюється співробітниками органів і установ виконання кримінальних покарань. До того ж він є більш оперативним, оскільки його метою є забезпечення негайного реагування на можливі або наявні порушення режиму дисципліни й законності підлеглими працівниками.

Разом із відомчим контролем у сфері виконання покарань, що здійснюється вищими органами управління та посадовими особами Державної кримінально-виконавчої служби України, законодавець, згідно з положеннями ст. ст. 24 і 25 КВК, передбачив і контроль з боку інших суб'єктів, до кола яких, зокрема, входять: Президент України, прем'єр-міністр, Уповноважений Верховної Ради України із прав людини, голови місцевих державних адміністрацій, народні депутати, спостережні комісії тощо. Цілком очевидно, що зазначені суб'єкти контролю за родом свого призначення та діяльності уповноважені перевіряти будь-який напрям діяльності установ виконання покарань. Вони застосовують для цього властиві їм форми та методи контролю.

На наш погляд, заслуговує на окрему увагу роль парламенту в забезпеченні законності в установах виконання покарань. Цей напрям діяльності Верховної Ради України втілений у двох площинах: по-перше, законодавче регламентування цієї сфери; по-друге, установлення й реалізація парламентського контролю за допомогою таких інституцій, як Уповноважений Верховної Ради України (далі – ВРУ) із прав людини та народні депутати. Як справедливо зазначає М.М. Ребкало, за змістом ст. 85 Конституції України, до повноважень ВРУ належить ухвалення законів, визначення внутрішньої і зовнішньої політики, затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій системи виконання покарань, здійснення парламентського контролю в межах, визначених Конституцією [12; 13]. Так само необхідно підкреслити, що, відповідно до ст. 92 Основного закону України, виключно законами визначаються права і свободи людини і громадянина, організація і діяльність органів виконавчої влади, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, органів та установ виконання покарань.

Згідно з п. 2 ст. 25 КВК України, для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань створюються спостережні комісії. Однак у науці як адміністративного, так і кримінально-виконавчого права й досі не визначена правова природа цих інституцій. Щодо того, до яких саме органів мають належати такі комісії, ще з радянських часів висловлювалися різні думки. Так, наприклад, вважали, що спостережні комісії по своїй природі є державними інституціями [14, с.150]. Інші позиція полягала в тому, що ці утворення ближче до громадських інституцій [15, с. 12]. Однак висловлювалася й компромісна думка, згідно з якою ці органи поєднують у собі державні і громадські функції [16, с. 24].

Якщо здійснити аналіз нормативних положень, якими визначається статус комісій, про які йдеться, то можна побачити, що, з одного боку, їм все ж таки властиві ознаки державних органів, а з другого, вони є «носіями» й властивостей, притаманних інституціям громадської спрямованості [17]. Так, наприклад, з огляду на закріплені в законодавстві приписи, із цими комісіями обов'язково мають погоджуватися постанови і подання, які ухвалюються і вносяться установами виконання покарань із низки питань. Це свідчить про державно-владний характер їхніх повноважень. Належність низки повноважень спостережних комісій до державницької сфери в доктринальній площині зазначає і А.П. Гель, який пише: «З огляду на основне завдання спостережних комісій, до їхньої компетенції повинно бути віднесено погодження лише тих рішень адміністрації й установ виконання покарань, які передбачають погіршення правового становища засудженого» [18].

Що стосується призначення прокурорського нагляду в системі засобів забезпечення додержання режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань, то варто підкреслити, що правовим підґрунтям цього виду нагляду є, безсумнівно, Основний закон України – нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили стосовно прокуратури. Згідно з п. 4 ст. 121 Конституції України, на єдину систему прокуратури покладається нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також у разі застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Аналогічні за змістом правові приписи зазначені в п. 4 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» (на прокуратуру покладаються, зокрема, функції нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосуван-

ня інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян). Отже, із цього випливає, що прокурорський нагляд поширюється на місця перебування затриманих осіб і попереднього ув'язнення, установи виконання покарань та інші установи, що виконують покарання або заходи примусового характеру, призначені судом.

Зауважимо, що на прокурорському нагляді за додержанням законів під час відбукання-виконання кримінальних покарань наголошується й у кримінально-виконавчому законодавстві. Так, у п. 1 ст. 22 КВК України зазначається, що прокурорський нагляд за додержанням законів під час виконання кримінальних покарань в органах і установах виконання покарань здійснюється Генеральним Прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами, відповідно до Закону України «Про прокуратуру». На органи й установи виконання покарань покладається обов'язок виконувати постанови і вказівки прокурора щодо додержання порядку виконання покарання, встановленого кримінально-виконавчим законодавством (п. 2 ст. 22 КВК України).

З огляду на предмет дослідження, нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань доцільно розуміти як підгалузь прокурорського нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням прав засуджених осіб.

Ще одним ефективним засобом забезпечення законності у сфері організації виконання покарань є можливість звернень самих засуджених до адміністрацій органів і установ виконання покарань. Згідно з п. 1 ст. 8 КВК, у засуджених є право звертатися із пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їхніх вищих органів, Уповноваженого Верховної Ради України із прав людини, Європейського суду із прав людини, а також до інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян. Особливості звернень засуджених у ракурсі забезпечення режиму законності у сфері організації виконання покарань, якими є заяви і скарги, полягають у тому, що: а) у них міститься найбільший обсяг інформації про допущені порушення законності в установах виконання покарань порівняно з іншими видами звернень (пропозиціями, зауваженнями, клопотаннями тощо); б) право на подання скарги чи заяви є абсолютним, необмеженим і невідчужуваним правом особи, що закріплюється як Конституцією України, так і КВК України; в) підставою для подання скарги чи заяви є рішення, діяльність чи бездіяльність органів і установ виконання покарань у будь-якій сфері (напрямі) їхньої діяльності; г) заяви та скарги мають подвійне навантаження: з одного боку, вони виявляються засобом захисту прав, свобод і законних інтересів засуджених, а з другого – вказують на наявні недоліки і прорахунки в діяльності установ виконання покарань, сприяють усуненню виявлених порушень та поліпшенню роботи зазначених установ; г) виявляються своєрідним підґрунтям, інформаційним «джерелом», для розпочинання процедури вживання інших засобів із забезпечення дотримання режиму законності в процесі функціонування установ виконання покарань, наприклад, контролю та нагляду.

Висновки. У підсумку можна зробити висновок, що забезпечення режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань варто розуміти як засновану на законодавчих приписах діяльність уповноважених органів щодо перевірки властивими їм методами правомірності (законності) дій суб'єктів владних повноважень, їх посадових осіб і актів, що видаються ними з питань захисту прав і законних інтересів засуджених, а також участь самих засуджених і громадськості в досліджуваних процесах, відповідно до порядку, встановленого законодавством.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко; за ред. Ю.П. Битяка. Київ: Юрінком-Інтер, 2006. 544 с.

2. Голікова К.О. Дисципліна та законність у державному управлінні: поняття та способи їх забезпечення. Часопис Київ. ун-ту права. 2013. № 2. С. 110–113.
3. Кісіль З.Р., Кісіль Р.В. Адміністративне право: навч. посібн. 3-те вид. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 696 с.
4. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гаращук та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
5. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 35 с.
6. Правова доктрина України: у 5 т. / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. Харків: Право, 2013. 864 с.
7. Гаращук В.М. Контроль і нагляд в державному управлінні: монографія. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.
8. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Харків: Право, 2010. 624 с.
9. Єдинак Т.С., Павлишен О.В. Контроль як функція державного управління: сутність та класифікація. Вісн. Акад. митної служби України. Серія «Державне управління». 2011. № 1 (4). С. 12–18.
10. Лемак Р.В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 224 с.
11. Положення про Державну пенітенціарну службу України від 6 квітня 2011 р. Офіц. вісн. України. 2011. № 28. Ст. 1161.
12. Тараненко О.М. Забезпечення законності в діяльності митних органів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 18 с.
13. Ребкало М.М. Деякі чинники удосконалення законності та дисципліни персоналу органів та установ виконання покарань: управлінський аспект. Вісн. інституту кримінально-виконавчої служби. 2012. № 1. С. 75–78.
14. Ребкало М.М. Деякі чинники удосконалення законності та дисципліни персоналу органів та установ виконання покарань: управлінський аспект. Право і державне управління. 2015. № 4. С. 93–96.
15. Азовкин И.А. Местные советы в системе органов власти. Москва: Юрид. лит., 1971. 272 с.
16. Банных М.Н. Комиссии исполкомов местных советов. Москва: Юрид. лит., 1968. С. 12.
17. Туркевич І.К., Леднікова О.В. Спостережні комісії при виконкомах місцевих рад народних депутатів і профілактика злочинності. Київ: Вища шк., 1977. 167 с.
18. Положення про спостережні комісії, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429. Офіц. вісн. України. 2004. № 13 Ст. 905.
19. Гель А.П. До питання щодо функцій спостережної комісії як суб'єкта громадського контролю за дотриманням прав засуджених. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1239800564> (дата звернення: 22.06.2018).

